

Др Слободанка Ковачевић – Перих,*
Ванредни професор Правног факултета,
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
doi:10.5937/zrpfni1880289K

UDK: 331.5.024.5:334.54/.55(497.11)
Раd примљен: 30.09.2018.
Раd прихваћен: 23.11.2018.

ОСНАЖИВАЊЕ ЖРТАВА ПОРОДИЧНОГ НАСИЉА: МЕРЕ АФИРМАТИВНЕ АКЦИЈЕ У ЗАПОШЉАВАЊУ**

Апстракт: „Насиље у породици“ означава свако дело физичког, сексуалног, психичког односно економског насиља до којег долази у оквиру породице или домаћинства односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто боравиште са жртвом. Имајући у виду да су жене и девојчице у већем ризику од насиља у породици у раду превладава аспект „жене“ као „жртве“ насиља у породици, при том, аутор наглашава да није мит да су мушкарци неретко жртве „нежнијег пола“. Аутор у раду анализира мере афирмативне акције у запошљавању, тј. позитивну дискриминацију као једну од институционалних мера за економско оснаживање жртва насиља, јер се према подацима за период 2015-2016. године девет одсто жена након изласка из Сигурних кућа вратило својим злостављачима. Такође, у 80 одсто пресуда изречене су условне осуде јер се проналазе олакшавајуће околности код санкционисања, најћешће, злостављач је једини који издржава породицу. Његовим лишавањем слободе породица би остала без материјалне сгзистенције.

Кључне речи: насиље у породици, жртве насиља, Истанбулска конвенција, афирмативна акција у запошљавању.

* slobodanka.peric@pr.ac.rs

** Раd је саопштен на међународној научној конференцији „Право пред изазовима савременог доба“, која је одржана 13. и 14. априла 2018. године на Правном факултету Универзитета у Нишу.

1. Уводна разматрања

„Насиље у породици“ означава свако дело физичког, сексуалног, психичког односно економског насиља до којег долази у оквиру породице или домаћинства односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто боравиште са жртвом.¹ Уколико је дозвољено правити компарацију насиља, из етичких разлога, чињеница да насиље долази од најближих чланова породице квалификује овај облик насиља у најтежи облик (*мишљење аутора С.П*). Готово свако друштво историјски је неговало и потхрањивало друштвено неједнаке односе између мушкараца и жене, нарушавајући тиме једнакост и равноправност полова и родног идентитета. Карактеристично је, нарочито, у традиционалним и патријархалним заједницама да мушкарци имају знатно више моћи у свим сегментима живота – доношењу одлука, предност код наслеђивања и сл. Ни савремено друштво, савремени цивилизацијски токови нису лишени ове пошасте која убија, превасходно жене и девојчице, широм света. Дакле, у феноменолошком смислу насиље у породици није феномен данашњице, ни продукт савремених глобалних односа који су изменили друштвену, економску и уопште социјалну улогу и саме породице и односе у њој. Данас је само стасала свест (премда, негде још у повоју) да се о насиљу у породици јавно говори, да породично насиље није приватна ствар већ друштвена, да није срамота бити жртва насиља – срамота је не предузети ништа како бисте заштитили свој живот и здравље. Насиље у породици, као и сваки облик насиља, представља најпримитивнији облик угрожавања људских права. Насиље у породици увек представља злоупотребу моћи и контролисање чланова породице који имају мање моћи или располажу мањим ресурсима.² Те околности доводе до тога да насиље несразмерно више погађа жене и девојчице. Управо због таквих трендова жене и девојчице, широм света, често су изложене тешким облицима насиља, сексуалног узнемиравања, силовања, принудног брака, кривичних дела почињених у име такозване „части“ и гениталног сакаћења и другим формама који представљају озбиљно кршење људских права жена и главну препреку остваривању једнакости између жена и мушкараца. У смислу претходно реченог, када се говори о насиљу у породици превасходно се мисли на насиље над женама. Са аспекта родне равноправности, такав став је неоснаован, с обзиром да су

1 Чл. 3. Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција). *Сл. гласник РС- Међународни уговори*, бр. 12/2013. Савет Европе је наведену конвенцију усвојио у Истанбулу 11. маја 2011. године.

2 Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима. *Сл. гласник РС*, бр. 027/2011.

и мушкарци, такође, жртве насиља у породици. Није мит да су мушкарци неретко жртве „нежнијег пола“. Пажња светске јавности на мушкараце које малтретирају жене скренута је појавом покрета за мушка права. У извештају о повредама проузрокованим насиљем које су лечене на одељењима за хитну помоћ (*Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments*) коју је издало Министарство правде САД у августу 1997, наводи се да су мушкарци једна шестина од укупног броја пацијената који су примљени као жртве насиља у породици (U.S. Department of Justice, 1997).³ Премда, када се узме у обзир статистика, и паритет од 90 одсто случајева у којима су жене жртве насиља наспрам 7 одсто мушкараца жртава насиља, очито да ризик да се буде жртва насиља несразмерно више погађа жене и девојчице. У раду је акценат на елиминисању насиља над женама, дакле, оснаживање жена као жртава насиља, при том, не занемарујући реалност да су и мушкарци жртве насиља у породици. Разлог таквог приступа је једна изразито доминантна црта коју испољава сиромаштво широм света – феминизација сиромаштва. Ризик од пада у сиромаштво израженији је код женске популације. Један од разлога због којег се жене не усуђују да пријаве своје злостављаче је економски/финансијска зависност од истих.

2. Насиље у породици (насиље над женама) - *de facto*

У структурној природи насиља над женама⁴ је родно засновано насиље. Под родно заснованим насиљем означава се насиље које је усмерено против жене зато што је жена, односно оно, које несразмерно погађа жене. Насиље над женама је манифестација историјски неједнаких односа моћи између жена и мушкараца, који су довели до доминације и дискриминације над женама од стране мушкараца, као и до спречавања напредовања жена у пуној мери. Интензитет и последице насиља над женама потврђују да је насиље један од кључних друштвених механизма, којима се жене приморавају да буду у подређеном положају у односу на мушкараце. „Насиље према женама представља препреку у постизању једнакости, развитка и мира“ (Декларација УН о елиминацији насиља над женама из 1993. године).⁵ У том контексту, унапређивање положаја жена и постизање равноправности

3 U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics (August, 1997), *Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments, Retrived, 8. June 2018*, from <https://pdfs.semanticscholar.org/4ddb/310658e83a29d5686200d8292db882734ea8.pdf>

4 Истанбулска конвенција, Преамбула. У смислу Конвенције појам „жена“ укључује девојке испод 18 година старости (члан 3).

5 Декларација УН о елиминацији насиља над женама . А/Рес/48/104. (1993)

жена и мушкараца јесте питање људских права и услов за друштвену правду, и у том контексту не треба га посматрати изоловано као искључиво женско питање. То је једини начин да се изгради одрживо, праведно и развијено друштво.⁶ У том циљу од виталног је значаја користити све људске и материјалне ресурсе. Друштво које не развија све ресурсе и не користи потенцијале свих чланова друштва (и жена) не може да говори о свеобухватном развоју. „Планирање социјалног развоја је планирање процеса социјалних промена, на основу постојећих ресурса и предвиђених социјалних и економских мера којима се постиже квантитативни раст и већи квалитет у сфери животних, радних и друштвених услова“.⁷

У пракси насиља у породици (партнерског насиља) у нашој земљи уочене су две доминантне особине: велики број пријављених случајева насиља – свака друга жена у Србији је током живота била изложена неком облику породичног насиља; сваке године 1.000 жена у Србији напусти дом због породичног – партнерског насиља, а само 1 одсто насилника буде осуђен на затворску казну дужу од годину дана. Друго, велики број жена се враћа насилницима. Постоје делови Србије где жене много више пријављују насиље (део Војводине), али постоји југ Србије, исток Србије, где према подацима уопште немате повећање насиља над женама, а локална заједница зна да оно постоји. *Традиција и култура толеранције насиља им не дозвољава да они о томе говоре.* Повећано насиље у породици није симптоматично само за наш регион – регион Балкана, где доминирају (у мањој или већој мери) патерналистички односи у породици. Насиље је глобални проблем присутан у свим земљама света и у свим културама. Људи свих раса, верских, политичких, сексуалних опредељења, друштвених и културних нивоа, полова, могу бити починитељи насиља у породици и жртва истог. Ниједна друштвена сфера није имуна на ово зло које убија жене широм света. Више од 700 милиона жена изложено је физичком или сексуалном насиљу и то од стране мужева, момака, партнера (или других мушких чланова породице). Заиста, с правом се истиче да у многим деловима света, за већину жене нема места које је мање безбедно од њиховог дома. Жене су се у највећем делу света ибориле своја људска права – грађанска, политичка, економска и др., међутим, може се рећи да се нису избориле за место у својим домовима. Не можемо да пренебрегнемо чињеницу да је у „савременом свету“, у миленијуму људских права, правна норма девалвирана од стране традиције, обичаја, патријархалности, локалног

6 Пекиншка декларација из 1995. године и Платформа за акцију, Поглавље III – Значајне критичне области, 13.

7 *Планирање социјалног развоја*, Retrieved 9 June 2018, from https://sr.wikipedia.org/sr-el/Планирање_социјалног_развоја

менталитета, стереотипа, предрасуда и сличних појава које не само да нису иманентна когнитивном свету, већ су сурогат правима човека. Према степену насиља у породици Србија је годинама уназад у самом врху европских земаља (Euroactiv, 2014).⁸ Нарочито су поражавајући подаци у односу на фемицид као продукт породичног или партнерског насиља.⁹ У протеклих 10 година у Србији је због породичног насиља настрадало више од 350 жена. У 2015. години убијено је 35 жена у породичном – партнерском насиљу (и једна беба). И 2016. годину окончали смо са поражавајућом статистиком – полиција наводи да је пријављено 18.746 случајева насиља, што је 4.200 више него претходне године. У истој години у породичном насиљу је убијено 30 жена и 3 девојчице. И у 2017. години бележи се пораст насиља са смртним исходом – за првих седам месеци у породичном насиљу страдало је 20 жена. На крају 2017. године у породичном насиљу страдало је 29 жена и двоје деце.¹⁰ Већина њих пре него што су убијене, полицији су пријављивале насиље у породици.

Не улазећи у дубљу анализу узрока таквог стања које се последично може повезати са општим стањем у друштву, глобализацијом и транзицијом друштвено-економског и политичког система у коме и сама породица проживљава у транзицији транзицију – од патријархалних флоскула до савремених вредности и норми, кроз укоренење стереотипе и предрасуде, на друштвеној платформи коју су дефинисали ратови на овим просторима, рецесиона криза, сиромаштво–економско и културно, са последицама социјалне депривације и отуђености, резултирало је падом моралних вредности, слабљењем улоге и утицаја породице. Све то уз некомпатибилност законодавне регулативе неусклађене са казненом политиком, бирократизација и спорост правосуђа, непостојање мултисекторске сарадње свих одговорних актера итд., резултирали су повећаним насиљем без адекватног одговора на исти – имајући у виду бројну регулативу на једној страни и повећано насиље на другој страни.

Иако се у Републици Србији насиље у породици рапидно повећавало, годинама уназад насиље над женама је било у жижи борбе организација цивилног друштва које се баве заштитом женских права – мало се радило

8 Euroactiv Srbija, *Насиље над женама проблем у свету* (објављено 15.05.2014), Retrieved 12, May 2018, from <http://www.euractiv.rs/ljudska-prava/7266-nasilje-nad-enama-problem-u-svetu>

9 Фемицид је родно засновано убиство, учињено над женама, девојкама, девојчицама па и бебама женског пола од стране особа мушког пола.

10 Из изјаве координаторке Сигурне куће В. Стојановић 14. 12. 2017. Retrieved 12, June 2018, from <http://rs.n1info.com/a349284/Vesti/Vesti/U-2017>. Подаци доступни и на: www.zeneprotivnasilja.net/vesti/zpn-u-novinama

на институционалном и системском решавању неравноправности између жена и мушкараца, корену овог и многих других друштвених проблема. Данас, у нашој земљи, проблем насиља у породици/над женама се третира као јавни, опште друштвени проблем. У складу са круцијалним документима о људским слободама и правима, и регулативи о забрани и елиминисању свих видова насиља, насиље у породици је инкриминисано као криминално дело.¹¹

Настојање да се проактивним приступом решава насиље у породици резултирало је законодавним и практичним активностима у том домену. У складу с међународним препорукама и анализом стања у Републици Србији препознате су акутне области и постављени стратешки циљеви за спречавања насиља у породици. Стратешки циљеви су дефинисани у Националној стратегији за спрачавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима¹² и развијају се у четири балансиране области, и то: (1) Превенција (успостављање система примарне, секундарне и терцијарне превенције); (2) Нормативни оквир (унапређивање нормативног оквира за заштиту жена од насиља); (3) Мултисекторска сарадња и подизање капацитета органа и специјализованих служби (унапређивање мултисекторске сарадње и подизање капацитета органа и служби); (4) Систем мера заштите и подршке жртвама (унапређивање система мера заштите и подршке жртвама насиља).¹³ Иако је правни оквир забране насиља у породици, елиминисање и заштита од насиља, санкционисање појединих видова насиља предвиђено Породичним законом, Кривичним закоником, Законом о парничном поступку, Законом о полицији итд., било је неопходно усвојити регулативу на нивоу *lex specialis* по основу обавеза које проистичу из *Истанбулске конвенције*. Србија је ратификовала *Истанбулску конвенцију*, и тиме преузела обавезу да оствари потпуно усклађивање домаће институционалне политике и праксе са одредбама Конвенције. Усклађивање са Конвенцијом захтевало је темељне промене законодавног и стратешког оквира за борбу против насиља над женама у Србији. То је и остварено усвајањем Закона о спречавању насиља

11 У смислу члана 3. Истанбулске конвенције „насиље над женама“ означава кршење људских права и облик дискриминације над женама и представља сва дела родно заснованог насиља која доводе до, односно могу да доведу до, физичке, сексуалне, психичке односно економске повреде односно патње за жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду односно арбитрарно лишавање слободе, било у јавности односно у приватном животу.

12 Национална стратегија за спрачавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима. *Сл. гласник РС*, бр. 027/2011 од 20.04.2011. године.

13 Преузето из: Из Националне стратегија за спрачавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима.

у породици 2016. године.¹⁴ Конвенција захтева од држава да се руководе стандардом потпуне посвећености (*eng. due diligence*) у превенцији, заштити, процесуирању и санкционисању аката насиља. Ка том циљу, проактиван приступ је незаобилазан. То надаље изискује успостављање дугорочне политике за пружање општих услуга жртвама родно заснованог насиља, као и креирање ефикасних модела у другим областима које она покрива, као што је: превенција, санкционисање починилаца, рад са жртвама насиља и са учиниоцем, нарочито рад са децом жртвама/сведоцима породичног насиља, едукација и усавршавање свих лица која су директни пружаоци услуга жртвама насиља; други видови помоћи (СОС телефон, сигурне куће, бесплатна правна помоћ, увођење јединственог софтверског система за евиденцију случајева насиља итд).

Зрењанински модел: Пример добре праксе у овој области је тзв. Зрењанински модел заштите од насиља у породици. Настао је 2007. године када су професионалци који поступају у овој области препознали потребу за сарадњом институција у борби против насиља у породици. Сарадња је успостављена и реализује се тако што су Седници присуствовали и представници установа, институција и организација које су непосредно укључене у механизам борбе против насиља у породици и које су потписнице споразума о међусобној сарадњи на превенцији, откривању, пријављивању насиља у породици, на процени ризика, стања, потреба, заштити жртава, као и на процесуирању насилника – центара за социјални рад, полиције, тужилаштва, судова, невладиних организација, локалног Савета за родну равноправност и Женске одборничке мреже Скупштине града Зрењанина. У поступању у случајевима насиља у породици полазе од чињенице да је насиље у породици увек резултат дисбаланса моћи између жртве и насилника. „Овај метод базира се на једном од најбољих и најпознатијих програма превенције и заштите од насиља у породици DAIP - Дулут модел. Овај програм је настао у Дулуту (Duluth), граду у Северној Минесоти (САД), у раним осамдесетим годинама двадесетог века а као изузетан програм координиране акције локалне заједнице у превенцији и заштити од насиља у породици препоручен од стране Уједињених нација. Дулут модел заштите од насиља у породици препознатљив је по точку

14 Закона о спречавању насиља у породици. *Сл. гласник РС*, бр. 94/2016. Закон се примењује од 1.јуна 2017. године. У смислу члана 3. овог закона, насиље у породици јесте акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству.

моћи и контроле и точку равноправности, који су резултат искуства на нивоу локалне заједнице у дугогодишњем раду са жртвама и наслиницима. Творци Дулут модела и активисти овог пројекта у свом раду посебну пажњу су посветили елиминисању предрасуда о кривици жртве и установљавању одговорности насилнија за насилно понашање“.¹⁵

3. Афирмативне мере у запошљавању

Премда је насиље над женама у основи родно засновано насиље, оно је увек манифестација злоупотребе моћи. Та злоупотреба датира од поделе моћи у породици, постављеним неједнаким улогама – родним/полним у стицању и расподели стечених средстава, и патерналистичким обрасцима у располагању истим. Злоупотреба моћи долази као последица вулнерабилности жене. Вулнерабилност је евидентна у физичком смислу, као последица биолошких предиспозиција, други аспект вулнерабилности је у економском/финансијском домену. То је „пра-узрок“ дискриминације жена и девојчица у породици и друштву, који може да води ка насиљу – примени насиља, толерисању насиља од стране жртве, њене околине и самог друштва. Такође, ризик од пада у сиромаштво израженији је код женске популације. Наиме, једна изразито доминантна црта коју испољава сиромаштво, широм света, је феминизација сиромаштва.¹⁶ Тиме је сиромаштво жена у директној вези са одсуством економских могућности и аутономије, недостатком приступа економским ресурсима, укључујући ту кредите, власништво над земљом и наследство, недостатком приступа образовању и потпорним услугама, и њиховим минималним учешћем у процесу одлучивања (Перић, 2017: 232). Сиромаштво такође може да присили жене да се нађу у ситуацијама у којима су изложене сексуалној експлоатацији.¹⁷ Иако сиромаштво погађа домаћинства у целини, због родне поделе рада и одговорности у домаћинству, жене носе несразмерно већи терет. Сиромаштво је посебно присутно код жена које живе у сеоским домаћинствима. Управо се у томе може наћи *један од разлога* (примарних разлога) зашто се насиље мање пријављује у руралним и сиромашним срединама. Економски положај жена и мушкараца одређују њихови извори прихода и власништво над имовином и средствима рада. У Србији,

15 Више о Зрењанинском DAIP (DULUT) моделу: *Заштита од насиља у породици у поступку по Породичном закону са освртом на Зрењанински и DAIP (DULUT) модел*, Правни инструктор. Параграф (2016). Часопис за правну теорију и праксу. Београд. (123). 22-25

16 Пекиншка декларација и Платформа за акцију, Поглавље III – Значајне критичне области, стр.14.

17 Пекиншка декл. И Платформа за акцију, Поглавље III – Значајне критичне области, стр.14.

мушкарци чине већину лица којима је главни извор средстава за живот зарада (58%), потом следе новчана накнада за незапослена лица (60%), приходи од имовине (63,8%), као и зајам/уштеђевина (64%). Жене чине већину међу лицима којима су главни извор прихода пензија (57%), стипендије (56,5%) и социјална примања (55,5%). Већина издржаваних лица су такође жене (57,6%). Жене се знатно ређе јављају на позицији носиоца/носиоце газдинства него мушкарци. На нивоу целе Србије, оне су заступљене међу носиоцима/носиоцама газдинства са 17,3%. Жене су знатно ређе него мушкарци власнице имовине која представља значајан економски капитал, станова, пословног простора, земљишта и сл. Жене су најбројнија рањива група на тржишту рада Републике Србије. Премда чине половину становништва радног узраста, оне су мањина међу учесницима/учесницама на тржишту рада и још изразитија мањина међу запосленима.¹⁸ У трећем кварталу 2017. године стопа активности жена старости 15 и више година износи 47,8%, односно 61,6% за жене радног узраста (15-64). Стопа запослености жена од 41,1% у трећем кварталу 2017. године је и даље значајно нижа од стопе запослености мушкараца (55,8%). Стопа незапослености жена старости 15 и више година у трећем кварталу 2017. године износи 14,0%, а мушкараца 12,0%. У трећем кварталу 2017. године стопа незапослености жена радног узраста (15-64) износи 14,5%.¹⁹ *Према ризику сиромаштва, угроженост у Србији је већа него у земљама ЕУ* (стопа ризика од сиромаштва 16,6%, стопа изразите материјалне депривације 9,9%). Распрострањено сиромаштво, недовољан обухват и адекватност новчаних давања усмерених ка заштити сиромашних, као и низак квалитет услуга праћен slabим механизмима контроле, регулације, мониторинга и евалуације главни су проблеми и изазови система социјалне заштите у Србији, и ти су проблеми управо дошли до изражаја у случају заштита жртава породичног насиља (Перић, 2017: 233).²⁰ У смислу реченог, истичући да је економска зависност жене један од примарних узрока зашто се не пријављује насиље, и жртве насиља враћају насилнику, акценат мора да буде на оснаживању жена, пре свега

18 Национална стратегија за родну равноправност за период од 2016. до 2020. године са Акционим планом за период од 2016. до 2018. године, стр. 18. Retrieved 27. May 2018, from <http://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/nacionalna-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-za-period-od-2016-do-2020-godine-sa-akcionim>.

19 Национални акциони план запошљавања за 2018. годину. Закључак Владе 05 Број: 101-13058/2017 од 29. децембра 2017. године. Сл. гласник РС. Бр. 120 од 30. децембра 2017. године.

20 Више у: *Програм економских реформи за период од 2016. до 2018. године*, (Област: „Социјално укључивање, смањење сиромаштва, промовисање једнаких могућности“). Retrieved 29. May 2018, from <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=12056>

на економској независности жртава насиља. „Елиминација сиромаштва, постизање родне и социјалне правде, равноправности и правичности, и одрживог друштвеног и економског развоја – циљеви су који захтевају трансформацију политике на свим нивоима економије, од светског нивоа до нивоа домаћинства. Задатак је амбициозан и огроман, с једне стране, а с друге, у интересу је целог друштва, сваког појединца и јединке. Залагање за унапређење положаја жена и постизање родне правде истовремено ће унапредити људски развој и људска права. Побољшање положаја жена интегрални је део пуног и потпуног људског развоја у политичком, економском, културном и друштвеном смислу“ (Dokmanović, 2002: 166).

Унапређивање положаја жена и постизање равноправности жена и мушкараца јесте питање људских права и услов за друштвену правду, и не треба га посматрати изоловано, као искључиво женско питање. То је једини начин да се изгради одрживо, праведно и развијено друштво.²¹ У том циљу држава је установила афирмативне мере за жртве породичног насиља. *Афирмативне мере (посебно у запошљавању)* су посебне законом регулисане мере које представљају интервенцију државе у циљу афирмације појединих категорија лица и/или друштвених групација које су „традиционално“ вулнерабилне – жене, омладина, особе са инвалидитетом, припадници ромске популације, мигранти и др.²² Наиме, једна од доминантних црта незапослености је њена селективна природа. „Незапосленост не погађа са истим интензитетом и подједнаком вероватноћом све социјалне сегменте популације. Напротив, незапосленост погађа несразмерно тешко управо оне сегменте популације, који су иначе у инфериорном општедруштвеном оложају, а да при томе не представљају само маргиналну друштвену скупину. Стога је разумљиво да се незапосленост код нас јавља понајвише као незапосленост жена и незапосленост омладине. У том погледу већ дату друштвену инфериорност жена и омладине незапосленост још више продубљује, јер се данас управо разлика између запослених и назапослених јавља као једно од веома значајних извора социјалних разлика и праве друштвене неједнакости“ (А. Петровић, 2012: 5). Држава је управо због повећаног насиља у породици, „препознала“ жртве породичног насиља као нарочито рањиву категорију грађана. То је резултирало екстензијом категорије теже запошљива лица и на жртве породичног насиља. У складу са Законом о запошљавању и

21 Пекиншка декларација из 1995. године и Платформа за акцију, Поглавље III-Значајне критичне области, 13.

22 Више о дискриминацији и афирмативним мерама: Јашаревић, С. (2012). Заштита од дискриминације на раду. *Радно и социјално право, Часопис за теорију и праксу радног и социјалног права*. Београд. 1 (XVI). 77; Перић, С. (2013). Дискриминација на раду vs. једнакост на раду, *Зборник радова Универзитета Синергија*. Бијељина. 1 (XII). 260 – 269.

осигурању за случај незапослености²³ теже запошљива лица су незапослена лица која због здравственог стања, недовољног или неодговарајућег образовања, социодемографских карактеристика, регионалне или професионалне неусклађености понуде и тражње на тржишту рада, или због других објективних околности теже налазе посао. Одређеним програмима и мерама активне политике запошљавања подстиче се равноправнији положај ових лица на тржишту рада. У складу са Акционим планом запошљавања за 2017. године статус теже запошљивих лица која ће имати приоритет при укључивању у мере активне политике запошљавања су и жртве породичног насиља.²⁴ Афирмативне мере у оснаживању жртава насиља у породици компламантарне су становишту Европског суда за људска права, сходно којем, држава није дужна само да обезбеди одговарајући правни оквир за борбу против насиља у породици, већ треба да осигура његово ефективно спровођење [...].²⁵ Оснаживање жртава породичног насиља је, уз остале мере, свакако, један од најзначајнијих механизма у спречавању насиља, управо због чињенице да је економска/финансијска независност темељна потпора жртви да се одважи да пријави насиље и да напусти свог злостављача. То потврђује констатацију проф. А. Петровића да „су добро познате могуће негативне последице, које произилазе и могу произићи из постојеће незапослености на економском, социјалном, социјално-психолошком и индивидуалном плану (А. Петровић, 2012: 1). У којој мери је економска независност жене пресудана да жртва препозна, призна да је жртва насиља, да пријави и трајно напусти свог злостављача, показује податак да се у 2015. години у Србији, 9 одсто жена из Сигурних кућа вратило својим злостављачима. Такође, само једна четвртина укупног броја пријава полицији доспела је у тужилаштво. У истој, 2015. години у 80 одсто пресуда изречене су условне осуде јер се проналазе олакшавајуће околности код санкционисања, најчешће, злостављач је једини који издржава породицу. Његовим лишавањем слободе породица би остала без материјалне сигурности.

23 Члан 31. Сл. гласник РС. Бр. 36/2009, 88/2010, 38/2015, 113/2017-др. закони.

24 Сходно Акционом плану запошљавања за 2017. и Акционом плану запошљавања за 2018. годину у категорију теже запошљивих лица поред жртава породичног насиља су: млади до 30 година живота, вишкови запослених, старији од 50 година, лица без квалификација и нискоквалификовани, особе са инвалидитетом, Роми, радно способни корисници новчане социјалне помоћи, дугорочно незапослени (на евиденцији дуже од 12 месеци а посебно незапослена лица која траже посао дуже од 18 месеци), млади до 30 година старости са статусом деце палих бораца, млади до 30 година старости који су имали/имају статус детета без родитељског старања, жртве трговине људима.

25 Национална стратегија за спречавање насиља над женама у породици и у партнерским односима из 2011. године.

Из истих (социјалних) разлога у пракси се догађа да насилници који понове дело, на већ пресуђену условну казну добијају још једну условну (Перић, 2017: 233-234),²⁶ што указује да систем социјалне заштите не функционише у том домену. Оснаживање жртава породичног насиља постављен је као примарни циљ у Националној стратегији за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима из 2011. године. У смислу Стратегије оснаживање жена обухвата неколико сегмената. Најпре, правну писменост, упознавање с правима, низом мера које треба да обухвате подизање свести да насиље представља озбиљан облик кршења људских права и да постоје механизми помоћи. Затим, Стратегија предвиђа дугорочне програме подршке финансирања економског оснаживања жртава насиља у циљу запошљавања и samozapoшљавања. Националном стратегијом за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима, у оквиру Четвртог стратешког циља – „Систем мера заштите и подршке жртвама“, предвиђа се утврђивање, усвајање и примењивање мере афирмативне акције за подстицање запошљавања и samozapoшљавања жена које су претрпеле насиље, као један од механизма који доприноси унапређењу мера подршке женама жртвама породичног насиља, (2.1.3).²⁷ У циљу унапређења нормативног и стратешког оквира за ефикасно елиминисање породичног насиља и унапређење положаја жртава породичног насиља, Влада Република Србије и ресорно министарство донели су одлуку да се у плану Националне службе за запошљавање за 2017. годину у оквиру активних мера запошљавањем предвиде посебне субвенције намењене послодавцима који запосле жртаве породичног насиља. У складу са Законом о заштити података о личности послодавац мора да води рачуна о приватности жртве коју запошљава.²⁸ Како би се допринело пуној имплементацији стратешког циља политике запошљавања до 2020. године, постављене Националном стратегијом запошљавања за период 2011-2020. године,²⁹ усвојен је Национални акциони план запошљавања за 2017. годину са мерама активне политике запошљавања. Према тим мерама активне политике запошљавања, послодавци који припадају приватном сектору, првенствено мала и средња предузећа, могу за запошљавање незапослених лица из категорије теже запошљивих остварити субвенцију за запошљавање на

26 „Насиље над женама и децом“, Retrieved 28, May 2018, from www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1413947

27 Национална стратегија ..., оп. цит., стр. 51.

28 Закон о заштити података о личности. *Сл. гласник РС*, бр. 97/2008, 104/2009 – др. закон, 68/2012 – одлука УС и 107/2012).

29 Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године. *Сл. гласник РС*, број 37/11.

новоотвореним радним местима. Субвенција се исплаћује послодавцу у једнократном износу, али је крајњи корисник субвенције незапослено лице које се запошљава кроз ову меру. Поред активних мера субвенционисања послодаваца за запошљавање ове вулнерабилне категорије, Национални акциони план предвиђа и подршку samozapošljavanju за ова лица. Подршка samozapošljavanju подразумева пружање стручне помоћи, обуку из области предузетништва и субвенцију за samozapošljavanje у једнократном новчаном износу, уз подршку предузетницима у првој години пословања који се реализује кроз менторинг програм и специјалистичке обуке. Средства за samozapošljavanje у 2018. години³⁰ одобрена су у виду субвенције, у једнократном износу од 180.000,00 динара по кориснику. Приоритет код одобравања субвенције за samozapošljavanje имају категорије теже запошљивих, између осталог, то су и жене, затим, жртве трговине људима и жртве породичног насиља. Стручну помоћ у циљу подстицања samozapošljavanja незапослени остварује кроз информативне и саветодавне услуге у пословним центрима НСЗ и регионалним развојним агенцијама, кроз обуке из предузетништва, уз подршку предузетницима у првој години пословања који се реализује кроз менторинг програм и специјалистичке обуке. Националним акционим планом, предвиђена је и предност за категорију теже запошљивих лица, у приступу програмима за додатно образовање и обука, односно стицања додатних знања и вештина којима се стварају могућности за запошљавање и samozapošljavanje, кроз процес теоријског и практичног оспособљавања.³¹ Афирмативне мере у циљу економског оснаживања жртава породичног насиља су предвиђене и код извођења јавних радова. У укупном броју незапослених лица укључених у програм јавних радова, осим особа са инвалидитетом чији је број посебно утврђен, најмање 70% незапослених лица треба да припада, поред осталог, и жртвама породичног насиља. У зависности од врсте и сложености послова које обухвата јавни рад, може се организовати обука, по интерном програму послодавца или програму образовне установе. По завршетку обуке лицу се издаје потврда о стеченим компетенцијама.

4. Закључна разматрања

Ускраћивање политичких права женама, рестриктивна политика према женама у приступу образовању (забрана школовања), немогућност рада ван куће и слично, показали су се као успешни механизми у контролисању

30 Исти износ од 180.000,00 био је предвиђен и за 2017. годину.

31 Национални акциони план, стр. 12.

положаја жена у друштву. Међутим, може се закључити да се насиље над женама, као најпримитивнији облик „злоупотребе моћи“ једног пола над другим, показао као један од „успешнијих“ друштвених механизма, којим се жене присиљавају да буду у подређеној позицији у односу на мушкарце. Иако је насиља над женама једно од најозбиљнијих кршења људских права и слобода, нажалост, то је облик насиља који се највише и толерише (и са аспекта жртве, околине и са аспекта друштвене заједнице). Сматрамо да је са савременом еманципацијом, културом људских права и др., неспојиво „толерисати насиље“. Не можемо да пренебрегнемо чињеницу да је у овом „савременом свету“, у „миленијуму људских права“, правна норма девалвирана од стране традиције, обичаја, патријархалности, локалног менталитета, стереотипа, предрасуда и сличних појава, које не само да нису иманентна когнитивном свету већ су сурогат правима човека. Савремени свет нема ефикасног решења за спречавање и елиминисање насиља и других видова угрожавања људских права и слобода – за већину жена у свету нема несигурнијег и небезбеднијег места од њиховог дома. Може се рећи да такву слику даје и наше друштво и институције. Наиме, Србија је (*de facto*) у самом европском врху према степену насиља у породици, нарочито у односу на феминицид као производ насиља. Усвајање Закона о спречавању насиља у породици 2016. године није дало очекиване резултате. Позитивни ефекти и превентивни утицај који се очекивао од примене Закона о спречавању насиља у породици (примењује се од 1. јуна 2017.) нису видљиви, јер су за само месец дана од примене Закона у породичном насиљу убијене две жене и дете.³² До краја 2017. године бележи се повећано насиље са смртним исходом – у породичном насиљу настрадало је 29 жена и двоје деце. Овај податак, ма колико био поражавајући за једно друштво, осим што показује да се насиље рапидно повећава има и своју „позитивну страну“ – указује да се све већи број жртава осмелило да пријави своје злостављаче, јер има поверење у институције и заштиту. О насиљу се „слободније прича“, „без страха од осуде и срама“ (мада је то спор процес због дубоких традиционалистичких

32 Тужиоци су од почетка примене новог Закона о спречавању насиља у породици поднели, тврде, више од 2.500 захтева за изрицање хитних мера. Примећену су први недостаци новог прописа. Тужиоци су најавили да ће тражити измене. Наиме, Закон не предвиђа шта се дешава са могућим учиниоцем када му полицајац изрекне меру а онда и тужилац продужење 32 дана – ми немамо никакав прихватни центар. Други проблем је и што Закон не предвиђа никакав психосоцијални третман. Најбитнија промена која треба да буде у овом Закону је та примена психосоцијалног третмана где би се формирало посебно одељење у центрима за социјални рад. Закон о спречавању насиља у породици, Изјава Удружења тужилаца Србије (од 27.08.2017). Параграф. [Electronic version]. Retrieved, 12. June 2018, from <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/280817/280817-vest9.html>

матрица) и шири се свест да насиље представља најгрубље кршење људских права; да је насиље криминално дело; да проблем насиље није приватна ствар већ друштвена, државна и грађанска обавеза. Пракса породичног насиља над женама у Србији исказује две доминантне особине: велики број пријављених случајева насиља, друго, велики број жена се враћа насилницима – злостављач је најчешће једини који издржава породицу, његовим лишавањем слободе породица би остала без материјалне егзистенције. Управо због тих показатеља наглашавамо да је економска/финансијска независност темељна потпора жртви да се одважи да пријави насиље и да напусти свог злостављача. У циљу ефикасног елиминисања насиља поред јачање законодавног оквира у области заштите жртава насиља, афирмативних мера у запошљавању и економском оснаживању, неопходно је паралелно подизати свест јавности о неприхватљивости насиља као модела понашања, у циљу стварања социјалног амбијента који би имао превентивну функцију. Елиминисање насиља у породици изискује *интегрисан-проактиван приступ* насиљу, то захтева свеобухватну мултиинституционалну и мултиресорну сарадњу државних и институција цивилног друштва како би се избегла, пре свега, секундарна виктимизација жртве/ава породичног насиља. Ка том циљу неопходно је успостављање дугорочне политике за пружање општих услуга жртвама родно заснованог насиља, као и креирање ефикасних модела у другим областима које она покрива, као што је превенција, санкционисање починилаца, рад са жртвама насиља, рад и са учиниоцем насиља (у циљу спречавања даљег насиља), едукација и усавршавање свих лица која су директни пружаоци услуга жртвама насиља; други видови помоћи (СОС телефон, сигурне куће, бесплатна правна помоћ, увођење јединственог софтверског система за евиденцију случајева насиља итд). Такође, подизање јавне свести о различитим облицима насиља и њиховим последицама је примарна обавеза државе (путем медија, наставног материјала и радионицама у школама и сл). Циљ овог рада (и низа радова које је аутор објавио на ову тему) и интенција аутора је да пружи свој допринос, у оној мери у којој једно научно дело то може да постигне, у подизању свести и едукацији јавности да насиље представља угрожавање људских права; да није срамота бити жртва насиља – срамота је трпети насиље. (Перић, 2017: 242). Како истиче др Зорица Мршчевић – „Ако очекујете да други штите ваша права, значи да сте се одрекле свога права да се борите за своја права, ако сматрате да само ви можете да се борите за туђа права, онда некеме одузимате право да се бори за сопствена права“ (Мршчевић, 1999: 161).

Литература/References

Декларација УН о елиминацији насиља над женама. А/Рес/48/104. (1993)

Dokmanović, M. (2002). *New World Order, Uticaj globalizacije na ekonomska i socijalna prava žena*. Subotica. Ženski centar za demokratiju i ljudska prava.

Закон о заштити података о личности. *Сл. гласник РС*. Бр. 97/2008, 104/2009 – др. закон, 68/2012 – одлука УС и 107/2012.

Заштита од насиља у породици у поступку по Породичном закону са освртом на Зрењанински и DAIP (DULUT) модел. (2016). *Правни инструктор - Часопис за правну теорију и праксу*. (123). Параграф. 22-25

Јашаревић, С. (2012). Заштита од дискриминације на раду. *Радно и социјално право. Часопис за теорију и праксу радног и социјалног права*. Београд. 1 (XVI). 59-85.

Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција). *Сл. гласник РС- Међународни уговори*. Бр. 12 (2013).

Мршчевић, З. (1999). Женска права у међународном праву. Београд. Југословенски комитет правника за људска права.

„Насиље над женама и децом“,

Retrieved 28, May 2018, from www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1413947

Национални акциони план запошљавања за 2018. годину. *Сл. гласник РС*. Бр. 120 (2017)

Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године. *Сл. гласник РС*. Бр. 37 (2011)

Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и партнерским односима. *Сл. гласник РС*. Бр. 027 (2011)

Перић, С. (2017). Афирмативне мере и запошљавања теже запошљивих лица: са посебним освртом на жртве породичног насиља. *Радно и социјално право. Часопис за теорију и праксу радног и социјалног права*. Београд. 2 (XXI). 225-244.

Перић, С. (2013). Дискриминација на раду vs. једнакост на раду. *Зборник радова Универзитета Синергија*. Бијељина. 1 (XII). 260 - 269.

Петровић, А. (2012). Незапосленост као привремена појава или као судбина? *Радно и социјално право. Часопис за теорију и праксу радног и социјалног права*. Београд. 1 (XVI). 1-14.

Планирање социјалног развоја, Retrieved 9 June 2018, from https://sr.wikipedia.org/sr-el/Планирање_социјалног_развоја

Удружења тужилаца Србије. Параграф. [Electronic version]. Retrieved, 12. June 2018, from <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/280817/280817-vest9.html>

U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics (August, 1997). *Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments* [Electronic version]. Retrieved, 8. June 2018, from

<https://pdfs.semanticscholar.org/4ddb/310658e83a29d5686200d8292db882734ea8.pdf>

Slobodanka Kovačević – Perić, LL.D.

Associate Professor,

Faculty of Law, University of Priština (Head Office in Kosovska Mitrovica)

**EMPOWERMENT OF VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE:
AFFIRMATIVE ACTION IN EMPLOYMENT**

Summary

“Domestic violence” is defined as any act of physical, sexual, psychological or economic violence that occurs within a family or a household, as well as between former or current spouses or partners, regardless of whether a perpetrator is sharing or used to share residence with the victim. Domestic violence is not exclusively a phenomenon of our time, nor of contemporary globalization. Almost every society has historically nurtured and perpetuated socially unequal relations between men and women, thus harming gender equality and equity and gender identity. Cases of domestic violence experienced by men are not a myth. Approximately 7 to 9 % of men are abused by “the gentler sex”. Therefore, the principles of gender equality require that we address the victims in terms of gender and sex. However, given that women and girls are at greater risk of violence, the aspect of “women” as victims of domestic violence prevails in practice.

In this paper, the author analyzes affirmative action in employment, i.e. positive discrimination as one of the institutional measures for empowering victims of violence, particularly considering the 2015-2016 statistics stating that 9% of women living in domestic violence shelters in Serbia returned to their abusers. The author aims to raise awareness of the fact that domestic violence is the most primitive form of human rights’ violation and that being a victim of domestic violence is not a shame; in fact, it is humiliating to suffer violence. Thus, the author aims to contribute to preventing femicide as a result of domestic violence or, at least, to ensure that no woman suffers violence.

Keywords: *domestic violence, victims of violence, “Istanbul Convention”, affirmative action in employment.*